

Fecr Yayınları: 722

BİR METİN İKİ ŞERH
Kâdî Beyzâvî ve İbn Melek'in Mesâbîh Şerhleri

Abdullah ÇİMEN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Eylül 2023

ISBN: 978-625-6436-75-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

BİR METİN İKİ ŞERH

Kâdî Beyzâvî ve İbn Melek'in Mesâbîh Şerhleri

Abdullah ÇİMEN

Ankara 2023

*Âhirete irtihâl eden
babacığuma ve anneciğime
rahmetle...*

ABDULLAH ÇİMEN

1991'de Konya'da doğdu. 2009'da Konya Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden, 2014'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. "Râvi Olarak Amr b. Âs ve Rivâyetleri" teziyle yüksek lisansını, "Kâdî Beyzâvî'nin Tuhfetü'l-Ebrâr'ı İle İbn Melek'in Şerhu Mesâbîhi's-Sünne'sinin Muhteva ve Yöntem Açısından Mukayesesi" teziyle de doktorasını tamamladı. Uşak Üniversitesi'nde 2015 yılında başladığı araştırma görevlisi kadrosunda çalışmaya devam etmektedir. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

KISALTMALAR

as.	: Aleyhisselâm
b.	: İbn
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
v.dğr.	: Diğerleri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
m.	: Milâdî
no.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
thk.	: Tahkîk
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
yy.	: Yayın yeri yok

ÖN SÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Âlemlerin Rabbi olan yüce Allah'a hamd ve senâ, sevgili Peygamberimiz'e, âline ve ashâbına salât ve selâm olsun.

İslâmî ilimler alanında özellikle de hadis ilminde şerhlerin önemi büyüktür. Şerhlerin hadis ilmindeki önemi farklı açılardan ifade edilebilir. Öncelikle hadislerin anlaşılması ve yorumlanması konusunda şerh çalışmalarının katkısı yadsınamaz boyuttadır. Bunun yanı sıra kaleme alındıkları dönemin izlerini taşıması, hadis edebiyatı içerisinde şerh çalışmalarının oranının fazla olması ve içerik itibarıyla zengin muhtevaya sahip olmaları bakımından dikkat çekmektedir.

İslâm tarihinde çalkantılı bir dönem olarak öne çıkan Moğol istilasının yaşandığı asırda İran bölgesinde Şiraz ve Tebriz'de yaşayan Kâdî Beyzâvî, ilmî geleneğe sahip bir aileden gelen, birçok ilimde eser veren önemli bir âlimdir. İbn Melek de Osmanlı döneminde İzmir Tire'de yaşayan aynı şekilde ilmî aile geleneğine mensub bir âlimdir.

Çalışmanın konusunu teşkil eden Kâdî Beyzâvî'nin *Tuhfetü'l-ibrâr*'ı ile İbn Melek'in *Şerhu Mesâbîhi's-sünne*'si, Begavî'nin *Mesâbîhu's-sünne*'si üzerine yazılmış şerhlerdir. Bu iki şerhin mukayeseli olarak çalışılmasıyla hadis şerh yöntemleri bakımından genel bir mukayese, şerhlerin kaynakları ve sonraki dönemlere etkileri gibi unsurlara ilaveten mezhebî âidiyetlerin hadis yorumlarına etkisi, tasavvufi yorumlar, genel olarak muhteva itibarıyla mukayese ile şârihlerin hadis ilminin bazı konularındaki görüşleri ortaya konulabilecektir. Zikredilen hususlar kapsamında bu şerhlerle ilgili doyurucu bir ilmî çalışmanın olmaması böyle bir çalışmanın yapılmasına teşvik etmiştir. Dolayısıyla iki şerhin mukayeseli çalışılmasıyla hadis şerh literatürü özelinde hadis ilmine mütevazı bir katkı sunulması hedeflenmiştir.

Şerhlerin mütevassıt hacimde olmasından kaynaklı olarak hadislerin yorumlarında şârihlerin çoğu zaman anahatlarıyla izahı yeterli görmesi özellikle konunun içeriğini belirlerken çalışmamız açısından zaman zaman sorun olmuştur. Bu sebeple çalışmada seçilen örneklerin ekseriyeti daha belirgin izahların bulunduğu hadislerden seçilmeye çalışılmıştır. Bu durum özellikle şârihlerin algılarını, hadis şerh yöntemlerini, hadislerdeki muhtevayı nasıl ele aldıklarını ve arka plandaki sâikleri daha iyi görebilmek adına önemlidir.

Herşeyden önce benim iyi bir birey olarak yetişmemde büyük emekleri olan ve bugünleri görmeyi en çok arzu eden merhum babacığuma ve merhume anneciğime Rabbim'den rahmet niyaz ederim.

Kendileriyle tanıştığım günden beri her türlü bilgi, tecrübe, yakın ilgi ve alakalarını eksik etmeyen, çalışmamın şekillenmesinde görüş ve tavsiyeleri ile beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Hikmet Gültekin'e ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gültekin hocama en kalbî dileklerle şükranlarımı sunarım. Tez izleme komitesinde çalışmama katkılar sunan görüşleri ve tavsiyelerinden istifade ettiğim hocam Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Kabakçı'ya da teşekkür ederim. Çalışmamıza jüri üyesi olarak teşrif ederek önemli katkılar sunan Prof. Dr. Zeke-riya Güler ve Prof. Dr. Seyit Avcı hocalarıma da şükranlarımı arz ederim.

Bu çalışmanın çeşitli aşamalarında yardım ve teşviklerini gördüğüm değerli hocam Doç. Dr. Selim Demirci'ye yakın ilgi ve alakasından ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmada kullandığım yazma eserlerin kısa sürede teminini gerçekleştiren Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı özelinde illerimizdeki yazma eser kütüphane çalışanlarına çok teşekkür ederim. Bazı ulaşamadığım kaynakları çok kısa sürede bana ulaştıran kıymetli abim Arş. Gör. Abdulcabbar Adıgüzel'e, çalışmamın bazı kısımlarını istişare ettiğim kıymetli dostum Arş. Gör. Ali Sever'e teşekkür ederim. Burada ismini zikretmediğim ama bir şekilde faydalandığım aile efradıma, hocalarıma ve dostlarıma da teşekkür etmek benim için bir vazifedir.

Son olarak da bizlere Allah'ın lütfu olan evlatlarıma Rabbim'den hayırlı ömürler nasip etmesini dilerim. Çocuklarımızın yorucu ve meşakkatli zahmetini en güzel şekilde idare eden, özellikle çalışmamın yazım sürecinde yoğun zamanlarımdaki ihmallerimi ve bazen tahammül sınırlarını zorlayan hallerimi büyük ölçüde anlayışla karşılayan kıymetli eşime de çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	5
ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	13
I. Konu ve Metod	13
II. Kaynaklar	15
III. Hadis Şerh Literatürünün Tarihçesi	18
A. Şerh Literatürünün Doğuşu	18
B. Şerh Literatürünün Örnekleri	21
C. Derleme Hadis Kaynaklarının Şerhleri	23
BİRİNCİ BÖLÜM	
BEGAVÎ, BEYZÂVÎ VE İBN MELEK'İN HAYATLARI İLE YAŞADIKLARI DÖNEM	27
I. Ferrâ Begavî ve <i>Mesâbîhu's-Sinne</i>	27
A. Hayatı	27
B. İlmî Kişiliği	28
1. Hocaları	28
2. Talebeleri	29
3. Eserleri	29
C. <i>Mesâbîhu's-sünne</i>	29
1. Eserin İsmi ve Bazı Özellikleri	29
2. Hadislerin Sayısı ve Eserin Önemi	31
3. Esere Yöneltilen Tenkitler	32
II. Kâdî Beyzâvî (ö. 691/1291-1292)	34
A. Hayatı	34
1. Müderrislik ve Kâdilkudâtılık Görevi	35
2. Vefatı	37
B. İlmî Kişiliği	39
1. Hocaları	39
2. Talebeleri	42
3. Eserleri	43
3.1. Matbu Eserleri	43
3.2. Mahtût Eserleri	45
3.3. Günümüze Ulaşmayan Eserleri	45
III. İbn Melek (ö. 854/1450-1451)	47
A. Hayatı	47
B. İlmî Kişiliği	50
1. Hocaları ve Talebeleri	50
2. Eserleri	51
2.1. Matbu Eserleri	51
2.2. Mahtût Eserleri	52

IV. Yaşadıkları Dönem-----	53
A. Begavî'nin Dönemi-----	53
1. Siyâsî Durum-----	53
2. İlmî Durum-----	54
B. Kâdî Beyzâvî'nin Dönemi-----	56
1. Siyâsî Durum-----	56
2. İlmî Durum-----	59
C. İbn Melek'in Dönemi-----	63
1. Siyâsî Durum-----	63
2. İlmî Durum-----	64

İKİNCİ BÖLÜM

HADİS ŞERH YÖNTEMLERİ, KAYNAKLARI VE TESİRLERİ BAKIMINDAN ŞERHLERİN MUKAYESESİ-----

I. Genel Özellikleri Açısından Mukayese-----	69
A. Şerhlerin İsimleri ve Yazılış Amaçları-----	69
B. Şârihlerin Mesâbîh Algısı-----	70
II. Şerhlerin Yöntem Açısından Mukayesesi-----	70
A. Metin Tahlilleri-----	72
1. Kelime İzahları-----	72
1.1. Kelimenin Aslını İzah-----	73
1.2. Kelimenin Türünü Zikretmeleri-----	75
1.3. Kelimenin Cemisini-Müfredini Zikretmeleri-----	76
1.4. Kelimenin İrabını Zikretmeleri-----	77
2. Mecazı Açıklamaları-----	78
3. Kinayeyi İzah Etmeleri-----	84
4. Teşbîh ve Temsîli Belirtmeleri-----	90
B. Hadisteki Muradı İzah Etmeleri-----	92
C. Hadisi Âyetle Şerh Etmeleri-----	95
D. Hadisi Hadisle Şerh Etmeleri-----	97
E. Hadisi Sahâbe-Tâbiûn Görüşüyle Açıklamaları-----	99
F. Hadisi Câhiliye Uygulamaları İle Hadisi Açıklamaları-----	102
G. Hadisten Fayda, Nükte ve Hikmetler Çıkarmaları-----	104
III. Kaynakları-----	105
A. Lugat ve Dil Kaynakları-----	106
1. <i>Tuhfetü'l-Ebrâr</i> 'ın Lugat ve Dil Kaynakları-----	106
2. <i>Şerhu Mesâbîhi's-Sünne</i> 'nin Lugat ve Dil Kaynakları-----	111
B. Tefsir Kaynakları-----	115
1. <i>Tuhfetü'l-Ebrâr</i> 'ın Tefsir Kaynakları-----	116
2. <i>Şerhu Mesâbîhi's-Sünne</i> 'nin Tefsir Kaynakları-----	116
C. Hadis Kaynakları-----	117
D. Hadis Şerh Kaynakları-----	121
1. <i>Tuhfetü'l-Ebrâr</i> 'ın Şerh Kaynakları-----	121

2. <i>Şerhu Mesâbîhi's-Sünne</i> 'nin Şerh Kaynakları	121
E. Fıkıh Kaynakları	122
1. <i>Tuhfetü'l-Ebrâr</i> 'ın Fıkıh Kaynakları	123
2. <i>Şerhu Mesâbîhi's-Sünne</i> 'nin Fıkıh Kaynakları	124
G. Diğer Kaynaklar	126
1. <i>Tuhfetü'l-Ebrâr</i> 'ın Diğer Kaynakları	127
2. <i>Şerhu Mesâbîhi's-Sünne</i> 'nin Diğer Kaynakları	127
IV. Beyzâvî ve İbn Melek'in Şerh Literatürüne Etkisi	129
A. <i>Tuhfetü'l-Ebrâr</i> 'ın Şerh Literatürüne Etkisi	129
1. Beyzâvî'nin Etkilediği Şârihler	129
2. Beyzâvî'nin Etkisinin Boyutları	131
3. Beyzâvî'nin İbn Hacer'e Etkisi	132
3.1. <i>Fethu'l-bârî</i>	132
3.2. Beyzâvî'nin İbn Hacer'e Etkisinin Tahlili	132
4. Beyzâvî'nin Alî el-Kârî'ye Etkisi	135
4.1. <i>Mürkâtü'l-mefâth</i>	135
4.2. Beyzâvî'nin Alî el-Kârî'ye Etkisinin Tahlili	136
B. <i>Şerhu Mesâbîhi's-Sünne</i> 'nin Şerh Literatürüne Etkisi	138
1. İbn Melek'in Etkilediği Âlimler	138
2. İbn Melek'in Etkisinin Boyutları	140
3. İbn Melek'in Alî el-Kârî'ye Etkisi	140
3.1. İbn Melek'in Alî el-Kârî'ye Etkisinin Tahlili	140
4. İbn Melek'in Mübârekpûrî'ye Etkisi	143
4.1. <i>Mir'âtü'l-mefâth</i>	143
4.2. İbn Melek'in <i>Mir'âtü'l-mefâth</i> 'e Etkisinin Tahlili	144

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUHFETÜ'L EBRÂR İLE ŞERHU MESÂBÎHİ'S-SÜNNE'NİN MUHTEVA OLARAK MUKAYESESİ	147
I. Mukaddimeler Açısından Mukayese	147
II. Şârihlerin Hadisçiliği	152
A. Hadis Kullanımı	152
B. Sünnet Tasavvuru	161
Vahy-i Gayri Metlûv	161
III. Hadis İlimleri	165
A. Hadis Usûlü ile İlgili Konular	165
1. Hadislerin Sıhhatine Yönelik İzahlar	165
1.1. Sahih Hadis	169
1.2. Hasen ve Zayıf Hadis	169
1.3. Mevzû Hadis	173
2. Râvilere İlişkin İzahlar	174
3. Mütevâtir-Âhâd Hadis	176
B. Muhtelifü'l-Hadis	177

1. Cem ve Te'lif -----	178
2. Nesih -----	180
C. Nâsîh-Mensûh -----	180
D. Müşkilü'l-Hadîs -----	183
IV. Kelâmî Hadislerin Yorumu -----	185
A. Kelâmî Hadislerdeki Görüşleri -----	185
1. İmân-İslâm Terimlerinin Mahiyeti -----	185
2. İmân-Amel İlişkisi -----	186
3. Çocukken Ölenin Âhiretteki Durumu -----	189
4. Kader -----	192
5. Allah'ın İsim ve Sıfatları -----	193
6. Kabir Azabı -----	196
7. Şefaât -----	198
8. Ru'yetullah -----	200
B. İtikadî Konulardaki Tenkitleri -----	201
1. Mu'tezile'ye Tenkitleri -----	201
2. Mürcie ve Kaderiye'ye Tenkitleri -----	203
3. Şîa'ya Tenkitleri -----	204
4. Diğer Fırkalara Tenkitleri -----	206
V. Tasavvufî Yorumlar -----	208
VI. Bazı Güncel Olaylara Bakış Açılıarı -----	212
A. Türklerle Savaşma(ma) -----	212
B. Doğu'dan Çıkacak Ateş -----	214
C. Hilâfetin Kureyşîliği -----	214
VII. Fıkhî Hadislerin Yorumu -----	216
A. Genel Özellikler -----	216
1. Fıkhî İstılahları İzah -----	216
2. Fıkhî İhtilafları Zikretme -----	217
B. Mezhebî Âidiyetlerin Hadis Yorumuna Etkisi -----	220
C. Hüküm Çıkardıkları Hadislerde Mezhebî Âidiyet -----	227
D. Bazı Fıkhî Konulardaki Görüşleri -----	230
1. Tenâsül Organına Dokunanın Abdestinin Bozulması -----	230
2. Kadınlarla İlgili Hadisler -----	231
VIII. Tartışmalı Bazı Rivâyetler -----	233
IX. Mesâbih'te Mevzû Olduğu İddia Edilen Rivâyetlere Bakışları -----	239
X. Gayb-Nübüvvet-Mucize Konusundaki Yaklaşımları -----	242
XI. Yorumdan Kaçındıkları Konular -----	245
SONUÇ -----	248
BİBLİYOGRAFYA -----	253
EKLER: İBN MELEK TÜRRESİ'NE ÂİT RESİMLER -----	269